

'Kroniek'

MEDEDELINGEN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VOORST

21e jaargang nr. 3
1998

Oudheidkundige Kring Voorst

(opgericht bij notariële acte van 8 maart 1978)

Dagelijks bestuur

Voorzitter: G.J. Oolman, Oolmansweg 5, 7384 ST Wilp, tel. (055) 323 12 44

Secretaris: L. Sevenster, Schadewijkpad 11, 7391 TJ Twello, tel. (0571) 27 20 37

Penningmeester:

M. Niemeijer, Schoolstraat 31, 7383 CC Voorst, tel. (0575) 50 14 99

Leden: H.H. Garretsen, Bachstraat 5, 7391 XA Twello, tel. (0571) 27 20 04

J. Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571) 27 60 37

Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen, tel. (0575) 51 52 48

J. Lubberts, Kon. Wilhelminaweg 10, 7396 AD Terwolde, tel. (0571) 29 17 60

G.B.J. Reinders, Mozartstraat 143, 7391 XG Twello, tel. (0571) 27 43 32

J.A.M. Schutte-Geurtsen, P. Heinstraat 15, 7391 WK Twello, tel. (0571) 27 37 01

De contributie bedraagt f 25,= per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres f 30,=. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à f 6,50 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres:

H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer (De Worp), tel. (0570) 641 648.

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Klokkenkampsweg 25

7391 EN Twello

tel. (0571) 27 70 90

Geopend op woensdag van 9.00 tot 16.00 uur en na telefonisch afspraak met de secretaris ook op dinsdag.

ISSN 1384-8682

Kroniek

Juni 1998, 21e jaargang nr. 3

Inhoud

	Blz.
Jaarplanning 1998	2
Voorwoord	3
Van de bestuursafel	L. Sevenster 3
"Historie Bussloseplas en omstreken"	L. Sevenster 4
Ons foto-archief	L. Sevenster 5
Oude foto's spreken	T. Koller-Kedde 7
Gewone, aparte dingen	L. Sevenster 9
Buurtvereniging "de Wiek" en de Wijkseweg	B. ten Bosch 10
Het verpondingskohier van Twello	J. Groenberg 14
Voor u gelezen	H. Kleinjan 17
Maalstromen (deel 3)	A. Leemans 20
De Christelijke Gereformeerde Kerk van Teuge	J. van der Veen 25
Klokkenkampsweg 25	J. Lubberts 27
Oproep	H. Kleinjan 28

Foto omslag

In 1950 gingen alle leden van buurtvereniging "de Wiek" in Terwolde naar Amsterdam, en natuurlijk ook naar Schiphol (zie het artikel vanaf pagina 10).

(Foto coll. B. ten Bosch)

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

**Uiterste inleverdatum kopij voor de
volgende Kroniek: 1 november 1998.**

De jaarplanning 1998

I. 20-jarig jubileum O.K.V.

Op **donderdag 1 oktober 1998** viert de Oudheidkundige Kring Voorst haar 20-jarig bestaan in café-restaurant "het Stationskoffiehuys" in Twello. De avond begint om **19.30 uur** (half acht dus) in verband met de lengte van het programma.

Na de openingswoorden door de voorzitter zal de heer Co Hartgers een historische dia-tocht naar het centrum van Twello houden met vele dorpsanecdotes.

Voor de pauze wordt gestart op de H.W. Iordensweg ter hoogte van de oprijlaan naar het Hackfort Veenhuis. Daarna wandelen we van het kasteel "het Holthuis" naar het centrum.

Hierna komt het bekende zangduo Hiddink-Schreurs uit Diepenheim op het toneel met zeer aansprekende liedjes.

Na de pauze vervolgt Co Hartgers zijn tocht, eerst vanuit de Stationsstraat, vervolgens via de Duistervoordseweg naar de markt.

Tot slot zal het zangduo nogmaals optreden.

Het is de bedoeling dat de voorzitter de avond om 22.30 uur zal sluiten.

Schriftelijke reservering via de antwoordkaart uit de vorige Kroniek of anderszins is alsnog mogelijk.

II. Lezing "Het leven van Prins Hendrik der Nederlanden"

De reeds aangekondigde lezing over monumenten in de gemeente Voorst en hun landschappelijke omgeving gaat wegens omstandigheden niet door.

In plaats daarvan nodigt het bestuur van de O.K.V. u uit voor een lezing met dia's over een ander onderwerp. Op **donderdag 19 november 1998** zal een lezing worden gehouden in het **Stationskoffiehuys in Twello** over het leven van Prins Hendrik der Nederlanden. De lezing begint om 20.00 uur. Voor niet leden van de O.K.V. is de toegangsprijs gesteld op f 5,00 per persoon.

De heer G. Maassen uit Ugchelen, voorzitter van de Oudheidkundige Vereniging van de gemeente Brummen, heeft een studie gemaakt van Prins Hendrik, echtgenoot van Koningin Wilhelmina, als grondaankoper en grofwildjager steeds in beeld. In de lezing wordt onder meer aandacht besteed aan het aartsconservatieve Mecklenburgse milieu waaruit deze prinsgemaal voortkwam en de manier waarop hij aan Koningin Wilhelmina werd gekoppeld.

U ontvangt voor deze activiteiten geen afzonderlijke uitnodiging.

Voorwoord

Themanummer onderwijs

Het idee om een themanummer van de Kroniek te maken over het thema Onderwijs heeft een aantal positieve reacties opgeleverd. Alleen hebben een aantal schrijvers aangegeven meer tijd nodig te hebben voor archiefonderzoek etc. Daarom is besloten om niet de Kroniek die u nu in handen hebt te wijden aan het thema, maar dit uit te stellen tot de eerste Kroniek in 1999. Misschien biedt dit ook nog mogelijkheden voor hen die wel een bijdrage hadden willen leveren, maar ook met het tijdsprobleem zaten. Dus wie een artikel wil schrijven over een school, een onderwijzer(es), schoolanecdotes van vroeger etc. kan zich melden bij de redactie of bij de werkgroepleden die iedere woensdag aanwezig zijn in de werkruimte aan de Klokkenkampsweg 25 in Twello.

Het hoofdartikel

De heer B. ten Bosch heeft een artikel geschreven over buurtvereniging "de Wiek" in Terwolde, waarvan hij lid geweest is. De foto op de omslag heeft betrekking op dit artikel.

Verder heeft de heer J. van der Veen de geschiedenis van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Teuge beschreven, schrijft de heer A. Leemans zijn derde en laatste deel van "Maalstromen" over de firma Noury & Van der Lande en laat de heer J. Groenenberg u weten welke informatie u allemaal kunt halen uit het verpondingskohier van Twello 1648/1650.

Wij hopen u hiermee weer een Kroniek aan te bieden met een gevarieerde inhoud. Veel leesplezier gewenst.

Van de bestuurstafel

door L. Sevenster

De volgende punten wil ik graag te berde brengen:

1. De **excursie** per bus naar Wijhe werd bijgewoond door 48 personen. Als gastheer trad de oudheidkundige kring van Wijhe op. De groep bezocht eerst de Oudheidkamer van de vereniging, daarna werd een historische dorpswandeling gemaakt met een bezoek aan de Ned. Herv. Kerk en de Heemtuin. Het geheel was zeer geslaagd.

2. Op 16 juni bezochten drie bestuursleden de regio-studiemiddag van het **Gelders Oudheidkundig Contact** in het museum in

Apeldoorn. Het thema was "Onderwijs en oudheidkundig museum, oudheidkamers en oudheidkundige verenigingen".

3. De O.K.V. heeft in de loop der jaren honderden **dia's** gemaakt die gebruikt werden bij lezingen. Het opbergen is geen probleem, wel echter de codering om de dia terug te kunnen vinden wanneer die voor een lezing weer nodig is. Men kan de dia's opbergen volgens de opnamedatum of op onderwerp, plaats of adres. Ook kan men een dialezing compleet bij elkaar houden. Na bestudering van de vele voor- en nadelen van alle systemen hebben wij gekozen

voor het adres- of straatsysteem. Een voorbeeld van de codering die op het diaraampje is geschreven: "Rij. Teu-24". Dit betekent: 24 dia's van de Rijksstraatweg in Teuge. Daarnaast worden de dia's per vereniging opgeborgen. De bestuursleden Garretsen en Sevenster zijn begonnen de dia-opbergklus te klaren. De penningmeester heeft gezorgd voor tien diakoffers, zodat de eerste 3.000 dia's opgeborgen kunnen worden.

4. Op het moment van dit schrijven is alle tekst en de 525 foto's van het boek over de **Busslose plas** bij de drukker gebracht. Na onze oproep in de vorige Kroniek m.b.t. de voorintekening hebben 49 leden een boek besteld. Maar het mag wel eens gememoereerd worden, dat het de drie schrijvers van het boek, de heren Berends, De Haan en Peterman, gelukt is om via persoonlijke benadering van alle huidige en voormalige bewoners van het gebied meer dan 400 boeken te verkopen voor de intekenprijs van f 27,50.

Het bestuur van de O.K.V. heeft 750 boeken besteld bij de drukker. Op 11 septem-

ber a.s. wordt het eerste exemplaar uitgeleerd (zie verderop in deze Kroniek).

5. Een opmerkelijke bruikleengift kregen we van de familie G. Mulder uit Holtten, namelijk een **tafelprojector**. Het is een eenvoudige diaprojector met een kap erbovenop, waardoor de dia's op het kofferdaksel geprojecteerd worden. Een ontzettend handig en eenvoudig apparaat, dat goede diensten zal verrichten bij het coderen van de O.K.V.-diaverzameling. Ook bij daglicht is het "diading" prima te gebruiken. De schenking gebeurde in de vorm van een eeuwigdurende gift "zolang de O.K.V. het toestel kan gebruiken". Natuurlijk is de O.K.V. dankbaar voor de speciale gift.

6. Nieuwe leden van de O.K.V. aangemeld in de periode 1 mei t/m 15 juli 1998:

- de heer E.J. Gerrits, Terwolde;
- de heer en mevrouw J. Meijer, Huis ter Heide;
- mevrouw E. Steenmeijer Dros-Brummen, Deventer.

Alle nieuwe leden worden ook nu weer van harte welkom geheten.

"Historie Busslose plas en omgeving"

door L. Sevenster

Het boek "Historie Busslose plas en omgeving; voormalige woningen en hun bewoners" is klaar.

Op vrijdag 11 september a.s. zal in het Parochiehuis van Bussloo het eerste exemplaar van het boek door onze voorzitter, de heer G.J. Oolman, aangeboden worden aan de wethouder van Cultuur, mevrouw M.I. Lagerweij-van der Wolf.

Het tweede exemplaar is bestemd voor de familie Baron van Wijnbergen, die de meeste gronden verkocht heeft ten behoeve van de realisering van de Busslose plas. Het derde exemplaar is voor de heer Huis in 't Veld, die met de graafmachine van de firma Lokin uit Bussloo destijds de eerste schop in de grond zette.

Natuurlijk zijn ook de dertien sponsors uitgenodigd, want zij hebben er met z'n

allen voor gezorgd, dat de verkoopprijs van f 35,00 voor de intekenaren verlaagd kon worden tot f 27,50.

De sponsors voor het boek zijn in willekeurige volgorde:

- Coöp. Rabobank Klarenbeek-Vorst-Wilp
- Veluwe Afval Recycling
- Homburg Chemicals
- Gebr. De Haan
- Recreatiegemeenschap Veluwe
- Bieze Makelaardij
- B. ter Riele Transporten
- T. ter Riele Hoveniersbedrijf
- Bredenoord Aggregaten
- A.J. Bessels Aannemingsbedrijf
- Makelaardij Frans
- Garagebedrijf Jan de Croon
- Restaurant "de Middelburg".

Na dit officiële gedeelte zal de tentoonstelling in de benedenzaal worden bekeken.

De expositie

Ter gelegenheid van de presentatie van het boek is een expositie gemaakt van foto's die niet in het boek voorkomen. Ook andere foto's uit vroegere jaren vanuit de gehele gemeente Vorst, historische kaarten en luchtfoto's van het Busslose plas-gebied zijn te bezichtigen.

Ons foto-archief

door L. Sevenster

De vorige puzzelfoto

Er kwam geen enkele reactie op onze vorige puzzelfoto van de boeren die op een vaktechnische excursie naar de Lanz tractorfabriek in Duitsland zijn geweest.

Nieuwe opzet

Omdat de O.K.V. ook al wekelijks een puzzelfoto in het weekblad "Voorster

De openingsuren van de expositie zijn zaterdag 12 september en zondag 13 september van 11.00 tot 16.00 uur.

Het afhalen van de bestelde boeken

Personen die het boek "Historie Busslose plas en omgeving" hebben besteld kunnen hun exemplaar op de volgende manieren ophalen.

a. In het Parochiehuis van Bussloo tijdens de openingsuren van de expositie (zie boven).

b. Bij boekhandel Oonk in Twello, wanneer u daar het formulier heeft ingeleverd.

c. Bij de O.K.V.-werkruimte aan de Klokkenkampsweg 25 in Twello op alle dinsdagen en woensdagen van 9.00 tot 16.00 uur.

U zou ons ten zeerste gerieven, wanneer u met contant en gepast geld zou betalen.

dan om ook de glasplaten te ontwikkelen en de photo op contactpapier af te drukken. De bruinige kiekjes werden dan trots aan familieleden en kennissen getoond. Natuurlijk kreeg de persoon die op de kiek werd gezet ook een exemplaar.

Als eerste photographie in deze serie wil ik graag mevrouw Van Heurn-Besier ten tonele voeren. Haar vader Joan Gerard Besier, geboren 21 september 1860 in Deventer, woonde volgens het Bevolkingsregister der gemeente Voorst op het huisperceel E 148 (na de omnummering in 1930 op nummer F 196), maar de gewone mensen zeiden dat hij op de "Kleine Noordijk" woonde, de nog bestaande villa aan de H.W. Iordensweg in Wilp.

De heer Besier was "gemeenteontvanger" en gehuwd met Esther Wilhelmina de Friderici, geboren op 26 augustus 1861 in Deventer. Hun tweede dochter Antonia Catharina (Cato) werd op 15 januari 1894 geboren. Toen deze op het voortgezet onderwijs in Deventer zat, vroeg ze haar ouders om een platencamera. Maar haar vader vond een meisje niet geschikt om een platencamera op een driepoot te hanteren. En dan die scheikundige spullen die nodig waren om de platen te ontwikkelen en af te drukken op contactpapier...

Maar ze bleef bij haar stelling en ten einde raad zei haar vader, dat ze eerst het photo-procédé moest leren. Wekelijks ging ze naar een Deventer fotograaf en ze kreeg les in opname- en ontwikkeltechniek. Voor haar verjaardag moest ze in aanwezigheid van haar vader een "proeve van bekwaamheid" afleggen in het atelier in Deventer. Haar vader stond zo versteld van "het zelfstan-

"Kleine Noordijk" in 1915, het verloofde stel. (Foto coll. fam. Van Heurn.)

dig maaken ener photographie", dat Cato alle benodigde materialen van haar ouders kreeg.

En toen begon het fotograferen in Wilp en in Twello. Zij maakte prachtige foto's van de "Kleine" en "Grote Noordijk", van boerderijen in haar omgeving, van de diverse wagens en koetsen, van het vee in de wei, opnames in de sneeuw en van mensen. Zo maakte ze foto's van het huis- en tuinpersoneel, boeren aan het werk, maar ook hele romantische landschappen in haar omgeving.

Na het overlijden van haar vader op 2 oktober 1911 bleef haar moeder op "Kleine

Noordijk" wonen. Cato huwde met jonkheer Willem Cornelis van Heurn, geboren 20 februari 1887 in 's-Gravenhage. Hij was werkzaam als plantenziektenskundige bij

een dierkundig instituut. Het jonge echtpaar vertrok voor een wetenschappelijke dienstreis in 1918 naar Buitenzorg in Ned. Oost-Indië.

"1911, Vrouw Denekamp, echtgenote van de tuinman aan de wasch, Kleine Noordijk". (Foto coll. fam. Van Heurn)

Oude foto's spreken

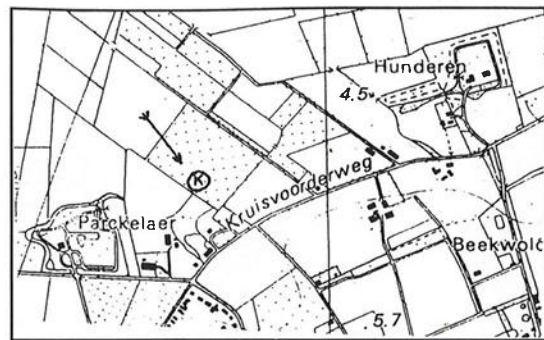
door T. Koller-Kedde

Er zullen niet veel Twellonaren zijn die nog weten dat er achter "Kruisvoorde", in de volksmond het "Kickersgat", een huis stond dat met Kruisvoorde in verband stond, misschien als tuinmanskuis. Hoe klein het ook leek, het was bedoeld voor twee gezinnen, met een grote kamer/keuken met bedstee, portaaltje en een opkamer boven een grote kelder; dit alles aan beide zijden.

Achter het huis was ruimte voor een varken of geit, de trap naar de zolder en natuurlijk de "tonne". Voor de watervoorziening stond er een pomp op het erf. Dat het huis te maken heeft gehad met Kruisvoorde bleek uit de gevelsteen waarop te lezen was: "W. v. Citters" en een jaartal, vermoedelijk 1868. De Jonkheren van Citters waren bewoners van Kruisvoorde.

ongeveer tot 1869 (zie: "Uit de geschiedenis van Twello" Mr. H. H. Everts, 1928). In het tuinmanshuis woonde vanaf 1928 de familie Koller. Dit huis kreeg na de oorlog een heel aparte bewoning. Daar komen we de volgende keer op terug.

Detail topografische kaart van 1988
Topografische Dienst, Emmen

Het tuinmanshuis in het "Kickersgat" in Twello in 1953

(Foto: Coll. A.W. Peet, Deventer)

Gewone, aparte dingen

door L. Sevenster

Door de eeuwen heen heeft de mens zijn woning vergroot met aan- en uitbouwsels. Of het nu een dakkapel of een bijkeuken, een carport of een garage is, het blijven "bouwsels".

Maar ook bij het huis werd gebouwd. Een praktisch voorbeeld hiervan is het koetshuis of een bijschuur bij een boerderij.

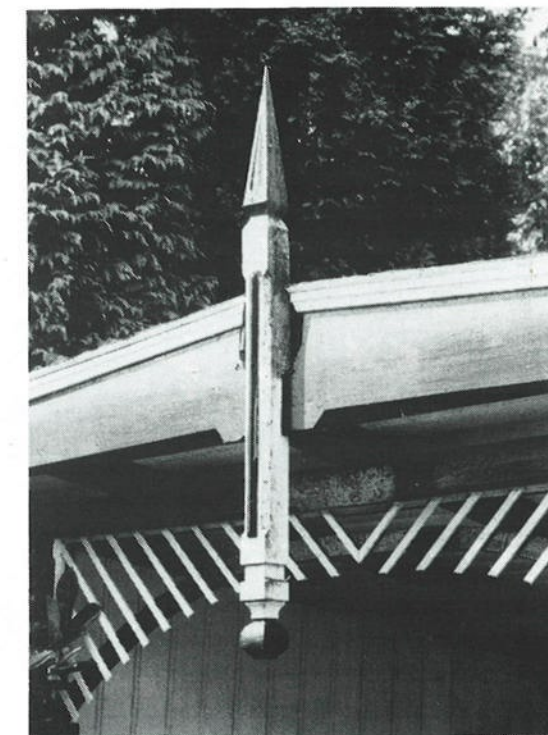
Een speciaal hoofdstuk in de Nederlandse architectuur is het prieel, het tuin- of thee-huis. In allerlei vormen vinden we ze bij de villa's en de landhuizen. Soms met riet gedekt, met dakpannen of met leien.

Tegenwoordig worden dergelijke originele sierelementen van de tuinen opgenomen in de lijst van de gemeentelijke of rijksmonumenten, zodat ze beschermd worden en de eigenaren een financiële tegemoetkoming krijgen bij restauratie of onderhoud.

Maar ook gewone middenstanders hadden in onze gemeente een eenvoudig prieel, meestal simpel van uitvoering met een open voorzijde. Ze waren meestal bedoeld om bij zonnig weer uit de wind te zitten. Omdat het een "roerend" goed is, was er voor de oorlog een levendige handel in deze tuinornamenten, net als tuinbeelden, hekwerken, zonnewijzers of tuinvazen.

Binnen onze gemeente zijn de meeste oorspronkelijke, historisch waardevolle, priëlen helaas verdwenen.

De oude exemplaren die er nog zijn, zijn vaak te herkennen aan het zeer rijke hout-

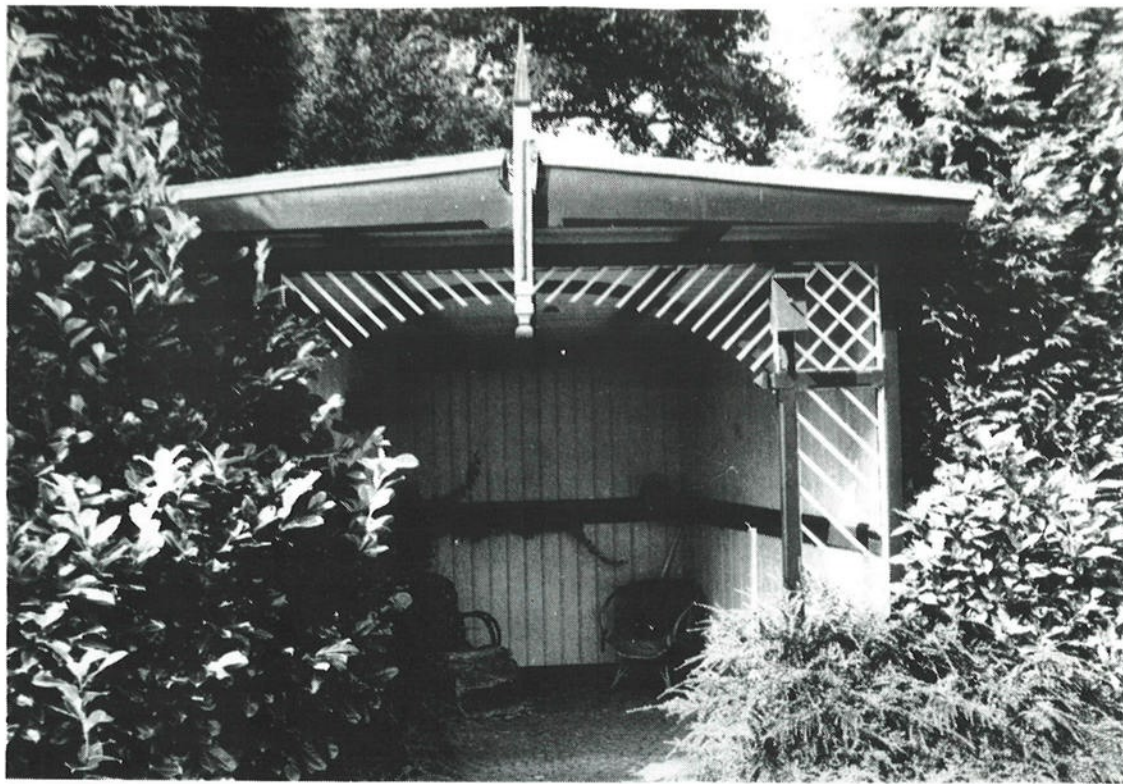

Detail van het prieel, 1991

(Foto: L. Sevenster)

snijwerk van de timmerlieden. Als voorbeeld van bovenstaande architectonische bespiegelingen een foto van een van de mooiste tuinhuisjes in Twello, bij het huis aan de Binnenweg 15. Het is een heel gewoon prieel, maar toch ook zeer apart.

Het prieel aan de Binnenweg 15 in Twello in 1991

(Foto: L. Sevenster)

Buurtvereniging "de Wiek" en de Wijkseweg

door B. ten Bosch

De geschiedenis van buurtvereniging "de Wiek" van de Wijkseweg in Terwolde gaat al terug tot voor de oorlog. In een krantenartikel uit juni 1930 lezen we dat tijdens de tweedaagse zomerfeesten in de tweede helft van augustus door de buurtverenigingen erepoorten geplaatst werden, waar prijzen aan verbonden waren. De straat kreeg aan beide zijden een erepoort, één onder aan de dijk en één bij de molen. Bijna alle mensen uit de straat hielpen hieraan mee.

De vereniging heette toen nog "de Wijk". Ook de Wijkseweg werd wel zo genoemd. Jaren na de oorlog veranderde de naam in "de Wiek".

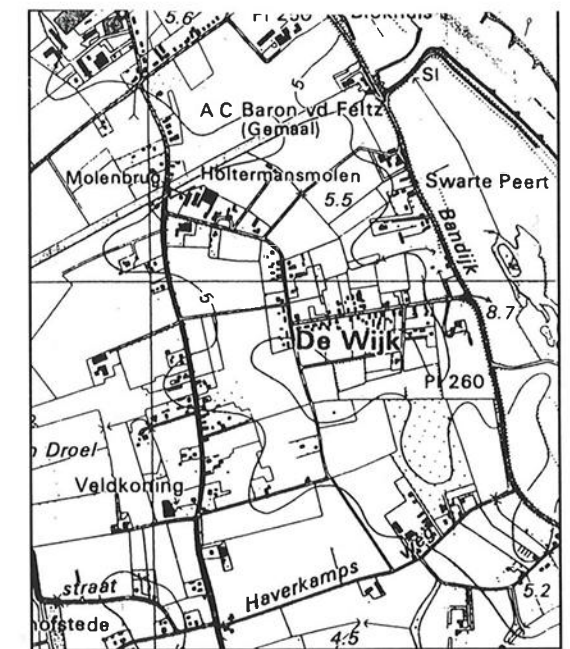
De Wijkseweg tijdens de oorlog

Toen de oorlog uitbrak kwamen de feestelijkheden in de verdrukking, met name in het verloop van de oorlog, toen het verboden werd om met meer dan vijf mensen bij elkaar te zijn.

Men had andere dingen aan het hoofd en dacht niet aan feestvieren. Echt honger hebben we niet gekend op de Wijkseweg. Wel was er schaarste aan alles. De meeste mensen verbouwden zelf aardappelen en groente, zelfs tabak. Mijn vader had twee soorten: Virginia en Amersfoortse. De bladeren werden onder een afdak te drogen gehangen, daarna met een scherp mes heel fijn gesneden. Als je dan een pluk van die gesneden tabak in je handen rondwreef, dan had je echte shagtabak. Alleen zat er geen smaak aan. Tabak moet gefermenteerd worden en dat kon je laten doen bij de Diepenveense Tabakcentrale die ook een afdeling in Deventer had. Maar daar was moeilijk te komen, want de brug over de IJssel was verboden terrein. De Amersfoortse gebruikte mijn vader voor pruimtabak.

Ook werden er bieten gekookt om stroop te maken. Zodoende had je toch nog iets zoetigheid, maar wel met een bietensmaak.

Het was soms ook behoorlijk gevaarlijk op de Wijkseweg. En dan bedoel ik de bombardementen op de Deventer bruggen. Het gevaarlijkst was het als de vliegtuigen uit zuidelijke richting kwamen. Dan vielen de bommen onze kant op. Met één van die aanvallen vielen er drie bommen bij het 'wisserspaadje', het weggetje vanaf de dijk naar de IJssel. Bij de familie Lubberts, die toen in een huisje woonde dat tegen de boerderij van H. Veldhuis was aangebouwd, waren door de luchtdruk de ramen met sponningen en al naar buiten gevlogen. De boerderij is kort na de oorlog afgebrand, doordat het rieten dak vlam vatte door vonken uit de schoorsteen. De brandweer kon niet gebeld worden omdat de telefoon nog

De wijk gelegen tussen Twello en Terwolde, op de topografische kaart van 1988.

(Coll. Topografische dienst, Emmen)

niet hersteld was. Op de plek van de afgebrande boerderij is nu het rietdekkersbedrijf gevestigd.

Wij hadden als huisnummer R163 (nu 51) en onze buurman was Tiemens. Die had zo'n makkelijk hek tussen de weg en zijn tuin, waar je zo lekker op kon zitten, met als gevolg dat het ijzer helemaal doorgebogen was. Als dan 's avonds na het eten de mensen buiten kwamen, dan verzamelden ze zich meestal bij Tiemens voor het huis. In huis was ook al niet veel te beleven; de televisie was er nog niet en de radio's, voor zover iemand die al had, moesten ingeleverd worden. Toch werd er stiekem wel naar Radio Oranje geluisterd.

Als er op het hek bij Tiemens geen plaats meer was, dan ging men op de weg zitten.

De Wijkseweg was in die dagen nog een eenvoudige grintweg. Als het zomers erg droog was en er kwam een auto langs, dan werd hij gevolgd door een enorme stofwolk. Zoals reeds gezegd was het verboden om met meer dan vijf personen samen te scholen, maar op de Wijkseweg zag je niet zo vaak een Duitser en een auto hoorde je al van ver aankomen; ze waren nog niet zo geruisloos als nu. Op de weg kon je dus rustig zitten, want verkeer was er toch niet. Of het moet die éne fietser zijn, die tegen het einde van de oorlog iedere avond langs kwam fietsen. Nu zult u zich afvragen: een fietser, nou en? Dat was wel degelijk iets apart. Er waren in die dagen maar weinig mensen, die over een fiets met luchtbanden beschikten. Niemand kende deze fietser. Wanneer hij langs kwam, keek hij voortdurend om zich heen.

Toen op een gegeven moment iemand in de buurt de stoute schoenen aantrok en hem vroeg waar hij toch iedere avond naar toe ging, was zijn antwoord: "Ik zoek nog steeds wat ik niet vinden kan". Was het een spion? Het is best mogelijk; het frontlicht (Monty's Moonlight) was 's avonds al helder te zien. De fietser is de geschiedenis ingegaan als de "stille verklikker".

Op een middag ging het gerucht door de straat, dat er een razzia aan de gang was. De Duitsers zouden al in de buurt van de melkfabriek zijn. In het huis achter Pniël woonde Jaap Brouwer. Hij stond zich net te scheren toen hij het hoorde. Hij vluchtte de achterdeur uit, dwars de kamp over, stak de dijk over en liep zo de hank in. Zo heeft

Bertus ten Bosch op 11-jarige leeftijd in 1943 met zijn bij elkaar gezochte fiets met massieve banden.

(Foto: Coll. B. ten Bosch)

hij daar met ingezeept gezicht gestaan tussen het riet, tot de kust weer veilig was. Later zei hij, dat de eenden hem zo raar aangekeken hadden. In deze tijd kun je je zoiets niet meer voorstellen en toch is dit historisch. Op een avond in september, het was ondertussen 1944 geworden, kwam er plotseling een grote colonne Duitse militairen vanaf de dijk de Wijkseweg oprijden. Het waren pantserwagens die stukken geschut trokken, maar ook vrachtwagens met soldaten en officieren. De hele Wijkseweg stond vol. En al dat materiaal moest allemaal van de weg af, want ze wilden de nacht

hier doorbrengen. Er waren in die tijd bijna de gehele dag Engelse en Amerikaanse jachtvliegtuigen in de lucht en die schoten op alles wat bewoog. Dus overal bij de mensen werd het oorlogstuig ondergebracht: naast het huis, in de tuin, achter het huis. Bij Eekhuis stond een groot kanon op de deel, één met zo'n hele dikke korte loop. Ik weet nog goed dat we allemaal ontzettend bang waren: veronderstel dat nu die jachtvliegtuigen kwamen. Maar dat is ons gelukkig bespaard gebleven. Het was de pantserdivisie "Frundsberg", onderweg naar Arnhem, waar ze geholpen hebben de slag om Arnhem te doen mislukken.

De buurtvereniging na de oorlog

Na de oorlog werd de draad van de buurtvereniging weer opgepakt. Het feestlokaal was als van ouds café "de Noteboom" aan de dijk, waar nu de familie Zuethoff woont. Dagen van te voren werd het café versierd en op de avond zelf was er muziek uit de grammofoon. Er werd voorgedragen en gezongen. Mijn vader (F. ten Bosch) had een buurtlied geschreven, dat bij aanvang en aan het eind gezongen werd. Ook heeft hij eens een revue geschreven, waar alle mensen van de Wijkseweg in genoemd werden. Gerrit-Jan Kers, destijds freelance-verslaggever voor het Deventer Dagblad, noemde in een krantenartikel de revue "Alles op de been".

Ook ging de buurtvereniging op reis. Natuurlijk naar Schiphol, waar een foto gemaakt werd voor een groot vliegtuig. Maar ook naar Burgers dierenpark. En dan werd er na afloop gezellig een borrel gedronken in het eigen stamcafé. Ja ja, dát waren mooie tijden op de Wijkseweg, waar ik geboren ben en tot aan mijn trouwen in 1956 gewoond heb.

BUURTLIED "de Wijk"

(Wijze: 't Is plicht dat iedere jongen.)

1. Als trouwe buurtgenoten,
Van onze Wijkseweg,
Komen we eens in 't jaar bijeen,
Er blijve niemand weg.

Refrein:

Hoezee, hoezee, doe allen met ons mee,
Hoezee, hoezee, doe allen met ons mee,
Van de Molen tot de Noteboom,
Zingt ieder met ons mee,
Van de Molen tot de Noteboom,
Zingt ieder met ons mee.

2 Laat thans het buurtlied schallen,
Door het Terwoldse land,
Van Draaier tot aan Roeterdink,
Tot aan de Volle Hand.

Refrein:

-----
3 De oorlog is ten einde,
Wij willen weer vooruit,
De wijk staat ook op 't Wegenplan,
Heet straks "Terwolde - Zuid...."

Refrein:

-----
4 Draagt steeds elkanders lasten,
En reikt elkaar de hand,
Want eenheid en verdraagzaamheid,
Dat vormt een sterke band.

Refrein:

-----
5 Wann'er men ons komt vragen,
Waar woon je 't allerlieft,
Dan zeggen wij als uit één mond,
"Natuurlijk op de Wiek..."

Refrein:

(Geschreven door F. ten Bosch in 1945.)

Het verpondingskohier van 1648/1650 van Twello

door J. Groenenberg

Sinds kort beschikt de O.K.V. over een transcriptie van het verpondingskohier van Twello van 1648/1650. De 'vertaling' en een kopie van het origineel zijn steeds op tegenover elkaar gelegen bladzijden geplaatst zodat ze direct vergeleken kunnen worden. De transcriptie is voorzien van een index op persoons- en erfnamen. Daarnaast is nog een index gemaakt op de hoogte van de belastbare pachtwaarde.

De verponding

In vrijwel iedere publikatie over de geschiedenis van een boerderij of landgoed wordt verwezen naar het verpondingskohier uit het midden van de 17e eeuw. In Gelderland werden de verpondingskohlereen samengesteld tussen 1643 en 1651.

Ponden betekent schatten of taxeren. De verponding was een belasting op alle onroerende goederen waaruit inkomsten werden verkregen. De taxatie van de goederen in Twello werd afgerond op 16 juni 1648.

De verpondingskohlereen vormen door hun gedetailleerde gegevens een belangrijke bron voor een ieder die zich bezig houdt met plaatselijk historisch onderzoek. Men vindt bijvoorbeeld gegevens over huizen en boerderijen, grondbezit, grondgebruik, tienden etc. De taxatie van de goederen gebeurde door buurtmeesters en zettters. Zij waren op de hoogte van de plaatselijke situatie.

Hoogte van de verponding

Voor huizen op het platteland die niet als bedrijfsgebouw dienst deden, mocht de 10e

penning (10%) van de jaarlijkse huurwaarde worden afgetrokken voor onderhoud. Voor huizen en bedrijfsgebouwen die met het land als geheel verpacht waren mocht 8% worden afgetrokken met een maximum van 12 gulden voor pachten van 150 gulden of meer. Voor huizen met los land mocht de eerder genoemde 10e penning worden afgetrokken. Het losse land werd voor de volle pachtwaarde aangeslagen. Voor molens mocht de 5e penning (20%) voor onderhoudskosten in rekening worden gebracht.

Bij de taxatie werd verder rekening gehouden met de op het goed rustende lasten als tijsen, tienden en herengeld. Goederen die tienden moesten betalen werden tien procent lager gewaardeerd dan tientvrije goederen. Pacht in natura werd omgerekend in een geldbedrag. Hierbij hanteerde men de gemiddelde graanprijs over de laatste vijfentwintig jaar.

Het bedrag van de schatting werd bepaald in gulden, stuivers en penningen (1 gl. = 20 st. en 1 st. = 12 p.). Andere munteenheden, bijvoorbeeld daalders, goudgulden en carolusgulden werden omgerekend. Over de belastbare pachtwaarde (dus na aftrek van kosten van onderhoud) moest men voor huizen en molens de 9e penning (1/9) betalen. Dit werd in de linker kolom van het verpondingskohier genoteerd. Voor de huizen plus land en los (bouw)land moest men de 6e penning (1/6) betalen. De belastbare pachtwaarde hiervan werd in de rechter kolom genoteerd.

Pacht in natura

In het verpondingskohier vindt men verder informatie over de pacht die men in natura moest betalen: de zaadpacht of garfpacht. Een garf is een bos of schoof van het gemaaid graan. Deze werden in hokken opgezet (bij rogge telkens vier bij vier). Gast of garst is de benaming van zo'n hok.

In Twello wordt vooral voor de zware garf of garf twee op vijf verbouwd. Dat betekende dat de pachter van de vijf garsten er twee (40%) aan de eigenaar van de grond moest afdragen. Maar liefst in 85% van de gevallen (40 keer) wordt de zware garf betaald. Daarnaast komt slechts drie keer (6,5%) de derde of lichte garf voor. Hierbij betaalde de pachter van iedere drie garven een garf (33 1/3%) aan de eigenaar van de grond. De halfpacht kwam vier keer voor (8,5%). Hierbij moest de helft van de opbrengst aan de verpachter worden afgestaan. Vaak stond hier wel tegenover dat de verpachter voor de helft van het zaai-goed of de mest zorgde.

Verpondingskohier van Twello

In het verpondingskohier van Twello zitten een aantal onduidelijkheden over de inkomsten. Als totale inkomsten voor het kerspel Twello wordt opgegeven 15949 gl. - 0 st. - 2 p. Bij de totale som van de landerijen, de rechter kolom in het kohier wordt opgegeven 14184 - 0 - 6. In de linker kolom, de huizen en molens, bedraagt het totale bedrag 838 - 15 - 2. Wanneer de totalen van de landerijen en de huizen en molens worden opgeteld, komt men echter op een totaal van 15023 - 9 - 8. Dit is een tekort van 925 - 10 - 6.

Een andere onduidelijkheid is de totale som van de landerijen. Wanneer men dit narekent komt men op een bedrag van 14392 - 5 - 6 en niet op de in het kohier genoemde bedrag van 14184 - 14 - 6. De som van de huizen en molens klopt wel.

Hoe deze verschillen te verklaren zijn is mij niet duidelijk. Mogelijk zijn er bepaalde taxaties alsnog veranderd cq. verlaagd op verzoek van eigenaren.

Er wordt in het algemeen van uitgegaan dat in het verpondingskohier alle huizen worden genoemd. Als dit voor Twello zo is dan zouden er in 1648 in het kerspel Twello 89 huizen zijn geweest. Roessingh berekende aan de hand hiervan dat de bevolking van Twello rond 1650 ongeveer bestond uit 470 personen. Dus gemiddeld 5,3 personen per huis.

Uit het verpondingskohier krijgt men ook een beeld van het grondgebruik. Hoewel de gegevens niet volledig compleet zijn krijgt men toch een redelijke schatting.

Bouw- en zaailand:	52,7%
Wei- en hooiland :	37,2%
Bos/heggen :	6,0%
Heide/plaggeveld :	2,7%
Overig :	1,4%

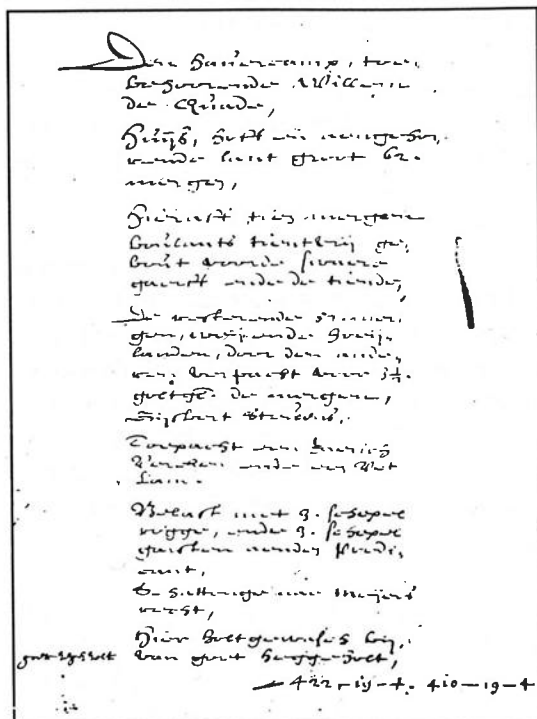
De "Havercamp" en "opte Gaete"

De grootste boerderij in het kerspel Twello was de Havercamp met 62 morgen. De eigenaar Willem de Quade had het goed verpacht aan Gijsbert Stevens. De pachter betaalde voor 10 morgen bouwland 'de sware gaerff' en voor 52 morgen wei- en hooiland 3½ goudgulden per morgen. Daarnaast moest de pachter nog een 'jaerich vercken ende een vet lam' betalen. De belastbare

pachtwaarde voor de Havercamp bedroeg 410 gl. - 19 st. - 4 p.

Voorbeeld van transcriptie betreffende het goed de Haverkamp:

Den Havercamp toebehoorende Willem de Quade
Huijs, hoff en aangehorende lant groot 62 mergen
Hieraff tien mergen boulants tientvrij gebout voor de swaere gaerff ende de tiende
De resterende 52 mergen weij- ende hooijlanden, door den anderen verpacht voor 3½ goltgulden de morgen,
Gijsbert Stevens
Toepacht een jaerich vercken ende een vet lam
Belast met 3 schepel rogge ende 3 schepel garsten aen den predicant
Schattonge nae meijers recht

Hier holtgewasch bij van goet heggeholt in marge: goet heghholt

422-19-4 410-19-4

Toch was de Havercamp niet het goed met de hoogst belastbare pachtwaarde. Dit was het goed 'opte Gaete' van het Heilige Geest Gasthuis in Deventer. De pachter was Tijs Hanssen. De Gaete bestond uit 'huijs, hoff en aengehoorige lant, binnendijcks 27 morgen ende buijtendijcks ongeveer 9 coeweyj. Ook Tijs Hanssen verbouwde voor de zware garf. Daarnaast betaalde hij voor het 'groenland', het 'huijs en de hoff' een bedrag van 100 goudgulden, 1 varken en een half vat boter. De belastbare pachtwaarde van de Gaete bedroeg 429 gl. -13 st. - 7 p.

Maancedulen

Uit de kohieren met de getaxeerde pachten huurwaarden werden zgn. maancedulen - invorderingslijsten - samengesteld. Van het ambt Voorst is o.a. een maancedule bewaard uit 1662. Hiervan is een kopie met index aanwezig bij de O.K.V. Het orgineel berust in het gemeentearchief te Deventer. In de maancedule werd bij iedere post het verschuldigde bedrag (de 6e of 9e penning) vermeld. Hierin stond dus niet de belastbare pacht- of huurwaarde zoals de kohieren van 1648 maar alleen de bedragen die in de verponding betaald moesten worden.

De inrichting van de maancedulen is veel eenvoudiger dan die van de oorspronkelijke kohieren. De goederen werden niet zo nauwkeurig omschreven als in het verpondingskohier. In de maancedulen vindt men ook vrijwel geen gegevens over de pacht die in natura moest worden betaald.

De schatting van de goederen, zoals deze bij de opzet van de verponding uitgevoerd werd, is een omvangrijk en langdurig werk geweest en in latere jaren heeft men zich dan ook niet gewaagd aan een volledige herziening. In het kwartier van de Veluwe heeft men de kohieren van de aanslag, de maancedulen, telkens samengesteld aan de hand van oude, waarbij slechts kleine wijzigingen werden aangebracht. Dit is ook te zien bij de maancedule van het ambt Voorst van 1662. Hierbij zijn slechts kleine aanvullingen en correcties over de jaren 1663 en 1664 toegevoegd. Ook is duidelijk te zien dat het verpondingskohier van 1648 de basis heeft gevormd van de maancedule. Het systeem van de verponding uit het midden van de 17e eeuw bleef bestaan tot 1805.

De transcriptie (± 160 pag. dubbelzijdig gekopieerd) is voor f 35,- te bestellen bij

Voor u gelezen

Lezen in Gelderse en Overijsselse bronnen
Over lokale en regionale geschiedenis verschijnen de laatste jaren veel nieuwe boeken en artikelen in historische tijdschriften.

De informatie die hiervoor nodig is wordt verkregen uit andere boeken, interviews, maar vooral uit archiefbronnen: documenten. Het lezen van echt oude documenten vereist kennis van oude schriftvormen. Cursussen paleografie (oud schrift) worden op verschillende plaatsen in Gelderland en Overijssel gegeven. Als aanvulling op maar ook in plaats van zo'n cursus kan dit nieuwe boek erg nuttig zijn.

J. Groenenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571)27 60 37.

Bronnen:

1. H.K. Roessingh, *Het Veluwse inwonertal, 1526-1947*, in: **A.A.G. bijdragen 11**
2. H.K. Roessingh, *Hoe zijn de Gelderse verpondingskohieren uit het midden van de 17e eeuw ingericht*, in: **Bijdragen en Mededelingen 'Gelre', deel 63**
3. H.K. Roessingh, *Garfpacht, zaadpacht en geldpacht in Gelderland in de 17e en 18e eeuw*, in: **Bijdragen en Mededelingen 'Gelre', deel 63**
4. G.M. Jochems, *Het verpondingskohier van het ambt Apeldoorn 1648-1650 als bron voor historisch en genealogisch onderzoek*, in: **Veluwse Geslachten, 1995 nr. 5**
5. Verpondingskohier Twello 1648, R.A. Gelderland, toegang 0008, inv. nr. 820; tevens op microfilm nr. 1136.

door H. Kleinjan

Vele vormen van handschriftletters, cijfers en afkortingen worden afgedrukt, met daarbij de "vertaling". Het boek bevat een groot aantal bronteksten uit de periode van de late Middeleeuwen tot het einde van de achttiende eeuw.

Het boek leert niet alleen oud schrift te lezen, maar de teksten ook te interpreteren en te begrijpen in de context van de tijd. Er zijn hoofdstukken over bestuur en rechtspraak in vorige eeuwen, persoonsregistratie, belastingen, armenzorg, tijdrekening, maten en gewichten en munten. Na elke uiteenzetting volgt een aantal voor-

beeldteksten uit archiefstukken over deze onderwerpen, voorzien van transcriptie (omgezet naar huidige letters) en verklarende aantekeningen.

Een literatuurlijst maakt deze uitgave van de IJsselacademie in Kampen (in samenwerking met het Gelders Oudheidkundig Contact en de Stichting Kunst en Cultuur Overijssel) compleet. Het boek kan besteld worden bij de IJsselacademie, Postbus 244, 8260 AE Kampen, tel. (038) 331 52 35 en kost f 29,95 excl. verzendkosten.

Lezen in Gelderse en Overijsselse bronnen. Gids bij oud schrift in Gelderland en Overijssel. Kampen, 1998. ISBN 90-6697-095-2.

De geschiedenis van Klarenbeek

Op de oudst bewaarde kaart van de Veluwe staat op de plaats waar nu Klarenbeek legt vermeld: "Doerfart" oftewel een vaart die door het huidige Klarenbeek stroomde vanaf het westen naar het noordoosten richting de IJssel. Hier was een doorwaadbare plaats waar later de waterkracht zorgde voor de vestiging van een kopersmolen. Deze kopersmolen werd even na 1732 gebouwd aan de voormalige Verlorenbeek, nabij de Polveensweg. Dit was het begin van het dorp Klarenbeek, waarvan pas in 1771 in een doopregister de naam voor het eerst werd genoemd.

Het boek is opgedeeld in drie delen. Deel 1 omvat het ontstaan van Klarenbeek, deel 2 de periode van de Tweede Wereldoorlog en deel 3 geeft "Kris kras door Klarenbeek" een beeld van Klarenbeek anno 1997/1998 met veel aandacht voor het bedrijfsleven in Klarenbeek. De geschiedenis van Klarenbeek en omgeving wordt in korte episodes verteld, die prettig leesbaar zijn en opgeluis-

terd worden met anecdoten, citaten uit oude documenten en afbeeldingen. De hoofdstukjes gaan over de meest uiteenlopende onderwerpen: het laatste oerbos van Nederland aan de Woudweg; de grafheuvels in de bossen van het Appenseveld; de Doerfart; de grenspalen; de kopersmolen; de houtindustrie; de scholen; de kerken; het verenigingsleven; het station; de molen; de banken; belangrijke personen; de brandweer; de buurtbus etc.

Het boek is te koop bij de heer B. Visser, Bosweg 22, 7382 CC Klarenbeek, tel. (055) 301 21 85 voor f 24,95.

B. Visser en H. Franken. Van Doerfart tot Klarenbeek. Twello, 1998. ISBN 90-9011551-X.

Op zoek naar huis, straat of buurt

Huizenonderzoek is na genealogie het onderzoek dat het meest door vrijetijds historici wordt uitgevoerd. Vaak zal huizenonderzoek ook gekoppeld zijn aan stamboomonderzoek. Wie op zoek is naar zijn voorouders zal ook meer willen weten over waar en hoe die voorouders woonden. Daarnaast zal ook menigeen zich afvragen wie er gewoond heeft in zijn (of een andere) woning.

Ook in de wetenschap wordt het onderzoek naar woonhuizen en buurten steeds vaker aangepakt. Niet alleen geeft het inzicht in de materiële cultuur van het verleden, maar ook kan informatie over sociale en economische processen worden verkregen.

De handleiding is bedoeld voor mensen die de geschiedenis van hun eigen huis, straat of buurt willen onderzoeken. Onderzoekers worden op drie sporen gezet. Je kunt onderzoek verrichten naar de vroegere eigena-

ren van een pand; het kadaster en belastingregisters kunnen hiervoor informatie leveren. In de tweede plaats is onderzoek naar de vroegere bewoners mogelijk via o.a. adres- en telefoonboeken, boedelinventarissen, hinderwet- en andere vergunningen. En in de derde plaats kan de geschiedenis van het huis zelf centraal staan: bouwtekeningen en -vergunningen zijn hiervoor belangrijke informatiebronnen.

De gebruiker van de handleiding wordt echter al in het eerste hoofdstuk gewaarschuwd: archiefstukken geven doorgaans vooral informatie over de juridische kanten van het huis: het eigendom. Over het bouwwerk zelf en de veranderingen daaraan is vaak veel minder te vinden, met name waar het gaat om de periode vóór 1900. Stapsgewijs wordt het onderzoek weergegeven, met alternatieve mogelijkheden als men dreigt vast te lopen. De vele illustraties geven niet alleen weer hoe bepaalde bronnen eruit zien, maar ook op welke wijze beeldmateriaal het onderzoek kan versterken. Omdat het boek een uitgave is van historische stichtingen in Utrecht en Noord- en Zuid-Holland, zijn de illustraties gebaseerd op archiefstukken uit die provincies.

Maar ook voor onderzoekers in andere delen van het land is dit boek handig. Alleen zullen zij er rekening mee moeten houden dat de behandelde bronnen in hun eigen streek een andere aanduiding kunnen hebben. Verder bevat het boek een lijst van (bouwkundige) woorden en begrippen en een nuttige literatuurlijst.

C. van der Wiel. Op zoek naar huis, straat of buurt. Handleiding voor historisch huizenonderzoek. Haarlem, 1997. ISBN 90-802023-3-9.

Beelden op de dijk

Sinds mei is op de bandijk in Wilp de kunst-expositie "Beelden op de dijk" te zien. Bezoekers kunnen aan de hand van de catalogus de kunstroute lopen. De catalogus bevat een inleiding over kunst in het landschap en een beschrijving van de geschiedenis van Wilp en omgeving. Daarna volgen de 25 kunstwerken, prachtig gefotografeerd door Jan Blom. Het boek eindigt met korte loopbaanbeschrijvingen van de 11 kunstenaars die de beelden hebben gemaakt.

De expositie duurt nog tot en met 6 september. De catalogus is onder meer verkrijgbaar bij het startpunt van de beeldenroute, café-restaurant "De Kroon" in Wilp. De prijs is f 12,50.

Landgoederen rondom Twello

De IVN Vereniging voor Natuur en Milieu-educatie afd. Deventer heeft een fietsroute samengesteld die de lezer vanaf het NS-station in Deventer langs twaalf (voormalige) landgoederen in en om Twello voert. De route biedt naast een stuk cultuurhistorie ook een scala aan natuurbelevissen.

In het routeboekje "Landgoederen rondom Twello" zijn de beschrijvingen van landschappen, diëren en planten duidelijk te onderscheiden van de routebeschrijving, waardoor het een overzichtelijk boekwerkje is geworden. De route is zo opgezet dat er het hele jaar door natuur te beleven is. De route is te koop bij het VVV-kantoor in Twello en kost f 4,50.

Landgoederen rondom Twello. Deventer, 1998.

Maalstromen (deel 3-slot)

door A. Leemans

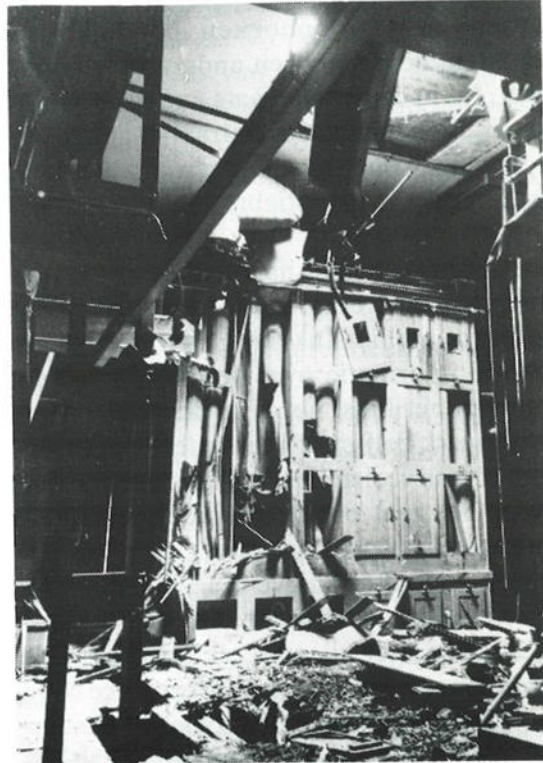
In de vorige twee delen is verteld hoe de firma Noury & Van der Lande zich van een klein Deventer bedrijf ontwikkelde tot een onderneming met vestigingen over de hele wereld. Dit verhaal is een bewerking van het boek 'Van molen tot moleculen' van de auteur Ad Leemans uit Wilp-Achterhoek.

Bij de oprichting van Noury & Van der Lande in 1838 werd al op primitieve wijze lijnolie gemaakt voor verven en lakken. In Emmerich begint nu ook de productie van pigmenten als titaanwit en loodwit. Ook hiervoor wordt het onderzoek weer in Deventer gedaan. Dit leidt tot een andere buitenlandse vestiging, want naast de locatie voor meelveredelingsproducten in het Engelse Gillingham wordt een loodwitfabriek gebouwd.

Daarmee zijn we zo langzamerhand bij het 100-jarig bestaan aangeland. In 1938 komt bij die gelegenheid een gedenkboek uit, er worden Delftsblauwe gedenkboorden gemaakt voor klanten en relaties en de directie sticht voor de medewerkers een pensioenfonds, met speciale voorzieningen voor weduwen en wezen. De firma krijgt het predikaat 'Koninklijke'.

Schurft

Dan breekt de oorlog uit. De vestigingen in Deventer komen daaruit tamelijk ongeschonden tevoorschijn. Op 25 augustus 1940 vallen er enkele verdoemde geallieerde bommen op de Meelfabriek, maar de schade valt mee. Het wordt wel steeds moeilijker om aan grondstoffen te komen. De meelverbeteringsproducten worden vaak in

Bij het bombardement op 25 augustus 1940 heeft de meelfabriek slechts lichte schade.

sterk veranderde samenstelling geleverd. Door een eigen rozenbotteltuin te beginnen, kan de productie van vitamine C nog lange tijd worden volgehouden. Suiker wordt schaars en de suikervoorraad van de Citroenzuurfabriek ligt stevig achter slot en grendel en wordt goed bewaakt. Nourypharma kan nog lang door blijven draaien maar in 1944 worden de bombardementen op de nabijgelegen Wilhelmina-brug zo hevig dat de productie naar de locatie aan de Zutphenseweg wordt geëvacueerd.

Tekenend voor deze tijd van armoede en verpaupering is het succes van Scabicidol. Dit Nourypharma-product met z'n pseudo-latijnse naam is een middel tegen schurft bij mensen. In, maar ook nog enige tijd na de oorlog is er grote vraag naar. Bij de bevrijding van Deventer ontstaan anarchistische toestanden als de bevolking het magazijn van de Citroenzuurfabriek openbreekt en de suikervoorraad plundert. Dat laatste oorlogsjaar zijn er nog 315 medewerkers in Deventer.

Turven

In mei 1945 wordt de balans opgemaakt. Emmerich is vreselijk gebombardeerd en ligt volledig in puin; in Roermond hebben de bezetters bij hun vlucht de waterkrachtcentrale vernield; in Frankrijk komt de productie weer op gang en Gillingham heeft, ondanks haar ligging vlak naast de marinewerven, wonder boven wonder niets te lijden gehad van de vele Duitse bombardementen. De Synourynketel wordt in Emmerich van onder het puin opgedolven en naar Deventer gebracht.

Daar wordt hij rechttop vastgesjord en er wordt een turfvuurtje onder gestookt. Alles gaat die eerste tijd op de meest primitieve manier. Als een van de labmensen eindelijk weer een behoorlijke thermometer heeft kunnen bemachtigen, meet hij de temperatuur van het lakmengsel. "Je zit 20 °C te laag," verwijt hij de bedieningsman. "Bestaat niet," zegt deze verontwaardigd. "Er branden 60 turven onder en elke turf is precies twee graden!"

Sprinkhanen

Aan alles is in die naoorlogse jaren een schreeuwend tekort, maar vooral aan le-

vensmiddelen. De hele Europese industrie moet zich herstellen van de oorlogsverwoestingen. De boeren zitten zonder gewasbeschermingsmiddelen en Noury & Van der Lande begint aan de research, productie en verkoop hiervan. Via een dochtermaatschappij aan de Handelskade worden stoffen voor onkruidbestrijding, voor aardappelconservering en voor insectenverdelging gemaakt. Grote hoeveelheden insectenverdelgingsmiddelen gaan naar Afrika voor de sprinkhanenbestrijding. Het aanvankelijke grote succes hiervan loopt echter af als buitenlandse ondernemingen met meer research en ervaring zich doen voelen. De fabriek op de Handelskade wordt in 1962 stilgelegd.

Plastic

Nu kunnen de peroxide-activiteiten beter ter hand worden genomen. Andere types worden ontwikkeld, die gebruikt worden in wat dan nog de 'plastic'industrie heet. Voor de verwerking in PVC worden stabilisatoren gemaakt, waardoor de kunststof langer meegaat. In 1962 wordt in Italië bij Mornargo een peroxidenfabriek gebouwd en bij Avenza een citroenzuurfabriek.

De Citroenzuurfabriek in Deventer breidt uit en gebruikt nu geen suiker meer als grondstof maar melasse, een bijproduct van de suikerfabrieken. De serie verfgrondstoffen wordt uitgebreid met siccatieven, die eerst in Gillingham worden gemaakt en later in Deventer. De touwtjes komen steeds weer in Deventer samen. Daar zetelt de directie op de Brink, daar staan de laboratoria aan de Emmastraat en daar worden nieuwe projecten opgezet en verder ontwikkeld.

In Deventer worden in de Hogestraat ook onderhoudsmiddelen gemaakt, zoals schoensmeer, kachelpotlood en wrijf- en autowassen. Maar ook hier doet de concurrentie zich steeds meer gelden en in 1967 gaat deze fabriek dicht.

In 1949 is ondertussen de LISPIN in Herkenbosch overgenomen. Daar staat een alcoholfabriek, waar gist en spiritus worden gemaakt. Nourypharma bouwt in deze naoorlogse jaren een groot oeuvre op. Er worden middelen tegen epilepsie en tegen reuma gemaakt en de bekende pijnstiller Leksin. Een warreling van producten, producties, research, marketing en verkoop. Een gaan en komen van medewerkers, van doch-

terondernemingen, verkoopmaatschappijen, stafafdelingen. Als alleen al in Deventer het aantal medewerkers tot 550 is gestegen, neemt midden 50-er jaren de directie het besluit de organisatiestructuur te moderniseren. De Van der Landes vormen nog steeds de directie, maar in de 60-er jaren komen er langzamerhand ook directieleden van buiten de familie. De aandelen berusten nog wel allemaal bij de familie, waar het aantal aandeelhouders dan tot zo'n 180 is uitgegroeid.

Naar Rusland

De firma krijgt het verzoek deel te nemen aan de bouw van een industrieel complex in Kazan, in de Sovjet-Unie. Deventer le-

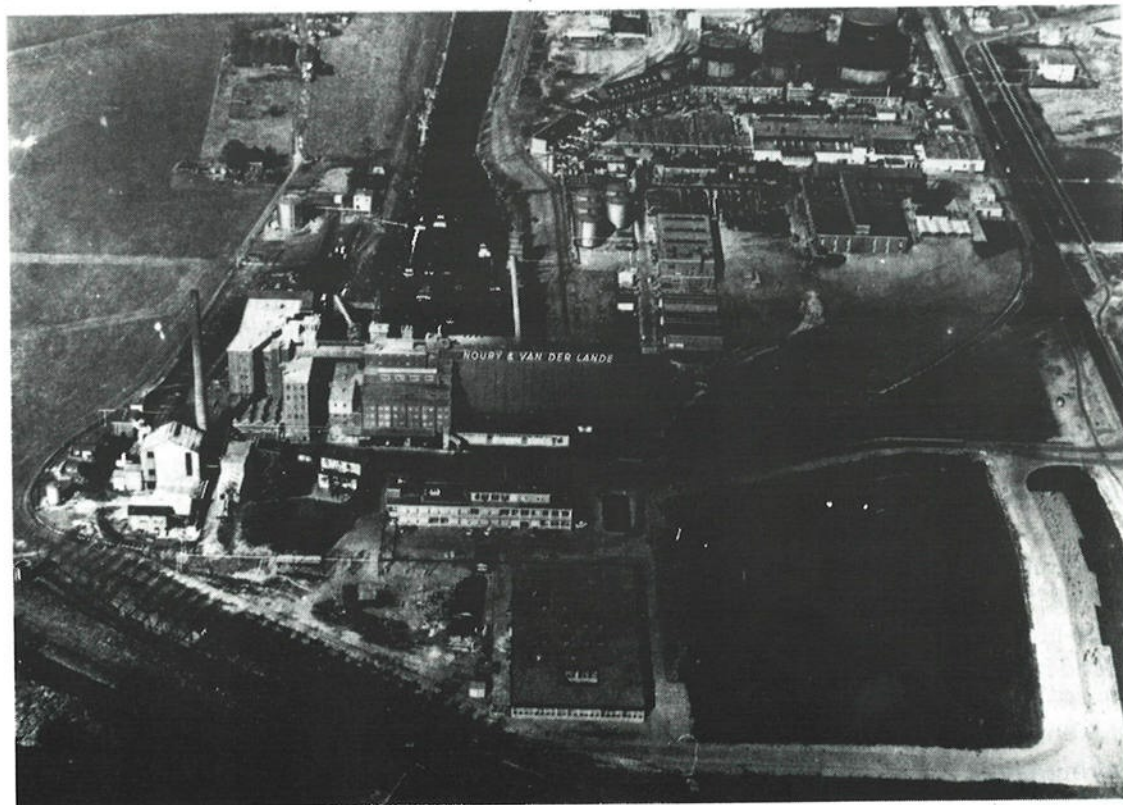
vert de kennis voor de bouw van drie peroxide-installaties. Ze stelt die in gebruik en leidt het Russische personeel op. Alle kennis wordt daarvoor verzameld en die komt ook goed van pas bij een inmiddels overgenomen peroxidenedrijf in de Verenigde Staten. Er zijn overeenkomsten met licentienemers en er wordt samengewerkt met bedrijven in India, Mexico, Brazilië, Argentinië en Japan.

Fusie met Organon

In 1964 haalt de firma de onderneming J.T. Baker in een joint venture naar Deventer. Later zal deze zich dicht bij het bedrijf op de Zutphenseweg vestigen. Een jaar later wordt in Deventer de absolute top van 845

medewerkers bereikt. Maar dan hangt er op 10 mei 1965 opeens een mededeling op de borden dat de Koninklijke industriële Maatschappij Noury & Van der Lande zich heeft gefuseerd met de Koninklijke Zwanenberg-Organongroep. De fusiegenoten noemen zich KZO (Koninklijke Zwanenberg Organon). Nourypharma gaat op in de Organon-organisatie en verhuist naar Apeldoorn en Oss.

Eind dat jaar volgt nog een schok; dan wordt het besluit genomen de Meelfabriek te sluiten. Deze is verouderd en zou drastisch gerenoveerd moeten worden, maar de Raad van Bestuur steekt liever geld in de chemische activiteiten. Voor de 200 mede-

Het fabrieksterrein in 1964, met de meelfabriek nog prominent in het midden .....

..... en in 1987 als alles langs een strak wegenplan is aangelegd.

werkers wordt een regeling getroffen. De meesten worden overgeplaatst of krijgen een wachtgeldregeling. Een klein aantal moet worden ontslagen maar vindt in deze tijd elders makkelijk weer werk.

Als KZO in 1967 met Koninklijke Zout Ketjen fuseert, ontstaat KZO 2, waar kort daarop Hoesch Chemie uit Düren en Pure Chemicals Limited uit Liverpool nog bijkomen. Het jaar 1969 is niet minder gedenkwaardig. De werkmaatschappij heeft dan veertien fabrieken in Europa en voert zo'n 900 verschillende producten. Op het productiebedrijf in Deventer worden dan naast citroenzuur nog 99 andere producten gemaakt. In de stad bezit ze nog een drukkerij en in vele afzonderlijke panden zijn stafafdelingen gevestigd.

In augustus valt de klap op de vuurpijl van alle fusies. Dan komen AKU (Algemene Kunstzijde Unie) en KZO 2 bij elkaar, waarmee Akzo is geboren. Deventer wordt onderdeel van Akzo Chemie, dat in 1973 haar hoofdkantoor in Amersfoort vestigt. Medewerkers uit Deventer gaan daar werken. Op de Brink blijft dan alleen nog een verkoopafdeling over.

Akzo heeft maar weinig geld voor investeringen, want de verliezen in de vezeldivisie Enka lopen op tot enorme proporties. De Citroenzuurfabriek zou gemoderniseerd moeten worden, maar door de slechte vooruitzichten wordt daar van afgezien. Besloten wordt hem in fasen te sluiten, waardoor eerst voor 75 en later nog eens 40 medewerkers oplossingen gevonden moeten worden. Practisch allemaal kunnen ze worden herplaatst.

Daarmee zijn de problemen nog niet van de baan, want Akzo Chemie wil haar verkoopkantoren in Amersfoort concentreren en het kantoor op de Brink opheffen. Dat nemen de Deventenaren niet en met spandoeken trekken ze naar Amersfoort, waar ze voor de directie hun grieven uiteen zetten. De overplaatsing kan echter niet meer worden tegengehouden en in april 1980 wordt het verkoopkantoor in een bliksemactie van Deventer naar Amersfoort overgeplaatst. In Deventer is het aantal medewerkers dan teruggelopen tot 375.

Explosie

In de loop der jaren zijn er slachtoffers gevallen in peroxidenfabrieken van Noury en Akzo Chemie. In 1974 vindt in de Deventer peroxidenfabriek een zware explosie plaats, waarbij een bedieningsman om het leven komt. Het gebeuren maakt diepe indruk op de medewerkers. Veiligheid bij research, productie en transport worden opnieuw bezien. Als gevolg daarvan groeit het Deventer Veiligheidslab uit tot een van de beste en modernste ter wereld.

Investeringsen

Vanaf 1978 breken betere tijden aan voor Deventer. De locatie wordt gemoderniseerd en uitgebreid. Er komt een nieuwe peroxidenfabriek en de infrastructuur wordt grondig verbeterd. De opstallen van de oude Citroenzuurfabriek verdwijnen en als die zijn opgeruimd, kunnen er moderne opslaggebouwen voor peroxiden worden gebouwd, allemaal met de nieuwste veiligheidsvoorzieningen. Er komen nieuwe was- en kleedlokalen en een modern gebouw voor de Technische dienst. In 1980 komt er nog een peroxidenfabriek bij voor de productie van specialiteiten.

Er is dan al veel verbeterd aan de opleidingsmogelijkheden voor het personeel. Door dat hogere niveau kunnen zij gevarieerder werken en dat brengt een aantal producties tot nieuwe bloei. In 1984 wordt het besluit genomen de OPO (Organische Procesontwikkeling) van de divisie in Deventer te concentreren. Niet tot diepe vreugde van de OPO in Amsterdam, want tientallen Mokummers moeten nu naar de Koekstad verhuizen. De concentratie wordt in 1987 voltooid.

In dat jaar wordt in Deventer een aantal grote projecten afgerond; bij elkaar voor zo'n 50 miljoen gulden. Het aantal medewerkers stijgt in die tijd bij de research van 180 naar 280 en in de produktie van 170 naar 230. Die verhouding geeft het grote belang van Deventer voor Akzo's research aardig weer. Deventer viert een feestje om al die vernieuwingen officieel in gebruik te nemen en de gemeente deelt mee in de feestvreugde want één promille van de

bouwsom, ongeveer f 50.000,- gaat naar culturele bestemmingen.

Nieuw voor oud

De vernieuwing en verjonging van het bedrijf wordt nog eens onderstreept door de sloop van de oude Meelfabriek. Die was eerst verkocht aan Cebeco Handelsraad, maar wordt in 1986 teruggekocht. Op 4 januari 1988 is de eerste klap een daalder waard, wanneer met de sloop wordt begonnen van dit gebouw, waarvan de oudste delen nog dateerden van na de brand in 1888.

Momenteel zit de Deventer vestiging van Akzo Nobel in een overgangsfase. De productie bereidt zich voor op het jaar 2000 en de researchafdelingen worden geconcentreerd op de Zutphenseweg. Daar komt een nieuw onderzoekcentrum waarna dat aan de Emmastraat wordt verlaten. Kortom, na ruim anderhalve eeuw heeft het bedrijf nog volop brood op de plank.

De Christelijke Gereformeerde Kerk van Teuge

door J. van der Veen

De naam van de kerkelijke beweging waarbij een deel van de Gereformeerde gezindte buiten de Nederlandse Hervormde Kerk kwam te staan staat bekend als "De Afscheiding". Deze afscheiding vond plaats op 13 oktober 1834 te Ulrum in de provincie Groningen. Toen verbrak de plaatselijke hervormde gemeente met haar predikant ds. H. de Cock de organisatorische band met de Ned. Herv. Kerk. De achtergrond van deze beweging was dat zonder dat kerkelijke vergaderingen daartegen optraden,

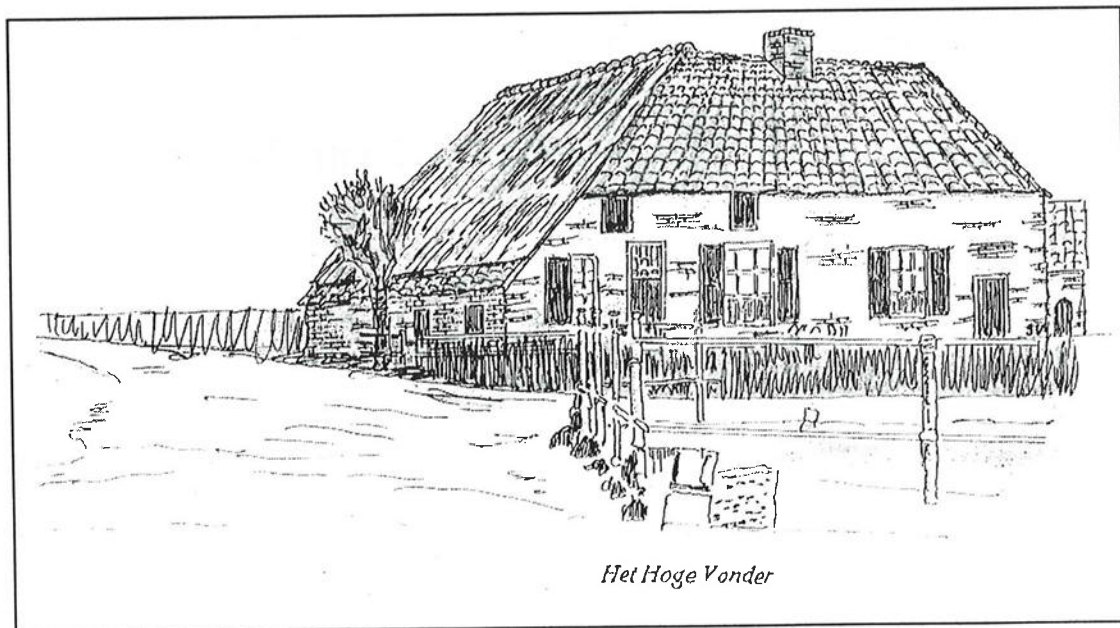
hoogleraren en predikanten kenmerkende leerstukken van de belijdenissen van de kerk konden tegenspreken. Deze beweging werd niettegenstaande felle onderdrukking van de Nederlandse overheid gaandeweg groter. In het midden van 1836 was het aantal gemeenten al gestegen tot honderd met een ledental van ongeveer twintigduizend. De leidinggevende predikant in de provincie Gelderland was ds. A. Brummelkamp uit Hattem. Tot mei 1936 waren door hem de gemeenten Hattem, Elburg, Heerde,

Epe, Apeldoorn, Beekbergen en Voorst gesticht, en ook verschillende gemeenten in de provincie Overijssel. De gemeente Teuge is ook door ds. Brummelkamp gesticht, en uit gegevens is op te maken dat dit aan het einde van het jaar 1836 moet hebben plaatsgevonden. De juiste datum is niet meer te achterhalen vanwege het ontbreken van de kerkelijke notulen van het eerste tiental jaren van het bestaan van deze kerk. De nieuwe kerkgenootschap droeg de naam van Christelijke Afscheiden Gereformeerde Gemeente. Volgens mondelinge overlevering vond de instituering van de kerk van Teuge plaats in de boerderij van de familie G. Groothedde-Buimer. Deze boerderij droeg de naam "Het Hoge Vonder" en heeft gestaan op de hoek van de Rijksstraatweg en de Stationsweg aan de oostzijde van de Grote Wetering. Een lindeboom die dicht bij de noordelijke zijgevel van de boerderij stond geeft thans nog de

plaats aan waar de boerenhoeve heeft gelegen. In de boerderij heeft de kerkelijke gemeente vijftien jaar haar erediensten gehouden. Omdat het aantal predikanten in de eerste tijd gering was zullen ongetwijfeld ook veel leesdiensten zijn gehouden.

De behoefte aan een eigen predikant deed zich steeds meer gevoelen. In 1840 werd door de gemeente 't Loo-Apeldoorn voor het eerst een predikant beroepen die ook de zorg kreeg over de gemeenten Beekbergen, Teuge, Voorst, Lochem en Geesteren-Gelselaar. De naam van deze predikant was Poppe de Wit. In 1850 was de gemeente in Teuge zover gegroeid dat men zelfstandig een predikant ging beroepen. Het werd ds. Eppe Weers die op 13 juli van dat jaar werd bevestigd. Het traktement bedroeg 250 gulden per jaar met vrij wonen en zoveel grond of land als nodig was om er zijn groente en aardappelen te kun-

De boerderij "het Hoge Vonder"; pentekening door de auteur naar een foto uit 1925.

nen verbouwen. Op de gemeentevergadering van 4 februari 1851 besloot men een eigen kerk met pastorie te gaan bouwen. Er werd een commissie benoemd bestaande uit de broeders Lammers, De Weerd en Freijen. Op 2 juni 1851 werd met de bouw gestart, en in december van datzelfde jaar werd de kerk met pastorie in gebruik genomen.

In de jaren zestig van deze eeuw was het aantal gemeenteleden door emigratie en vertrek naar elders zover afgenomen dat

men genoodzaakt was de kerk in teuge op te heffen. Op 25 januari 1968 werd de laatste kerkdienst gehouden. De meeste kerk-gangers vonden kerkelijk onderdak bij de gemeente van Apeldoorn-Oost. De kerk met pastorie gelegen aan de Rijksstraatweg nr. 233 ging over in particuliere handen en wordt bewoond door een familie uit Ierland. Meer gegevens zijn te vinden in het boekwerk in de collectie van de O.K.V.: De geschiedenis van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Teuge, Redactiecomm. 1968. Bibl. nr. Kerkgeschiedenis 0243.

Klokkenkampsweg 25

door J. Lubberts

Allereerst de reacties op de vorige aflevering. De heer Van de Liende heeft zich bereid verklaard om ons bij eventuele problemen op computergebied te helpen. Hij heeft ons reeds van dienst kunnen zijn. Wij zijn hem hier erg dankbaar voor.

Werkgroep genealogie

Naar aanleiding van het artikel van de heer Groenberg in een van de vorige Kronieken hebben zich vier personen gemeld voor genealogie. Twee personen die reeds gevorderd waren op dit gebied en twee die nog moeten beginnen. Wij zullen de twee gevorderden helpen door het aanreiken van gegevens die bij de O.K.V. aanwezig zijn. De anderen zullen persoonlijk geholpen worden bij hun eerste schreden op het gebied van genealogie. Hiermee is reeds een begin gemaakt.

Bezoekers

Deze keer willen wij aandacht schenken aan de bezoekers die om gegevens of met schen-

kingen aan de Klokkenkampsweg komen. Met geschenken wordt bedoeld schenkingen voor de O.K.V. zoals boeken, geschiedkundige artikelen, dagboeken, foto's enzovoort.

Komen er veel bezoekers?

Het antwoord is volmondig: ja. Er komen steeds meer bezoekers met de meest uiteenlopende vragen. Sinds we op de Klokkenkampsweg gehuisvest zijn, hebben we de bezoekers genoteerd met het onderwerp waarvoor ze kwamen. Op die manier kunnen we bezoekers met gelijkgerichte belangstelling bij elkaar brengen. Het aantal contacten aan de Klokkenkampsweg, hetzij telefonisch hetzij een persoonlijk bezoek, is in een jaar tijd de duizend reeds gepasseerd. Het wordt steeds drukker naarmate wij meer naamsbekendheid krijgen. Soms wel zeven tot acht bezoekers per dag. Dan is één onzer medewerkers de gehele dag bezet met voorlichting te geven aan deze bezoekers.

Waar komen al deze bezoekers voor?

De meeste vragen gaan om het eigen huis en omgeving, waarbij het fotoarchief een grote rol speelt. Doch er komen ook veel mensen die met een of ander onderzoek bezig zijn, bijv. over landhuizen, wegen, klederdracht, verenigingen enzovoort. Ook komen er mensen die boeken schrijven over een geschiedkundig onderwerp waarin de gemeente Voorst al of niet een rol speelt, zoals verenigingsgeschiedenis, maar ook boeken over de bevrijding van de Veluwe.

Waar komen al deze mensen vandaan?

Uit het hele land, waarbij vaak blijkt dat men onze Kroniek in een archief of bibliotheek of instituut heeft gelezen. De bezoeker die de grootste afstand afgelegd heeft voor een bezoek was de archivaris van Middelburg, maar ook uit plaatsen in andere provincies. Vooral moeten we niet vergeten de bezoekers uit de omliggende gemeenten. Ook wordt vaak een beroep op ons gedaan door iemand die een fiets- of

wandelroute moet uitzetten voor een vereniging zoals het I.V.N., de A.N.W.B., het Regio Contact, maar ook plaatselijke verenigingen, die dan ook iets willen vertellen over de historie. Dit is slechts een willekeurige greep uit de onderwerpen die hier ter tafel komen.

Een andere belangrijke groep die ons bezoekt en waar we ook mee op pad gaan zijn scholieren. Zowel van het lager, voortgezet als universitair onderwijs. In een volgende Kroniek komen we op dit onderwerp terug. Uit deze korte opsomming van activiteiten blijkt reeds welke belangrijke functie de O.K.V. vervult, niet alleen in de gemeente maar in de hele regio. De gemeente heeft zodoende in de O.K.V. een goede vertegenwoordiger op het gebied van public relations. Wij zijn daarom ook heel gelukkig dat het gemeentearchief hier blijft, want wij moeten heel vaak voor gegevens hierop terugvallen.

Oproep

Een van onze leden, mevrouw W. van der Werf-de Wilde te Heiloo, zoekt oude Kronieken. Vooral nummers uit de beginperiode van de vereniging zou ze graag in haar bezit krijgen.

Wie heeft nog oude Kronieken in de kast liggen die niet meer gelezen worden, of wie kan haar op een andere manier verder helpen?

Het adres van mevrouw Van der Werf is:
Op de Wieken 13,
1852 BS Heiloo,
tel. (072) 532 14 10.